

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 9 maj 2003

B 991-03

I

KLAGANDE

Riksåklagaren

MOTPART

I.M-D.

Offentlig försvarare och ombud: advokaten N.U.

II

KLAGANDE

1. I.M-D.

Offentlig försvarare och ombud: advokaten N.U.

2. K.Z.

Offentlig försvarare och ombud: advokaten E.F.

MOTPART

Riksåklagaren

SAKEN

Grov misshandel m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätt, avd. 1, dom den 7 februari 2003 i mål B 10194-02

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens dom såvitt gäller I. M-D.

Med ändring av hovrättens dom såvitt gäller K.Z. ogillar Högsta domstolen åtalet mot henne samt befriar henne från skyldigheten att erlägga avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

K.Z. tillerkänns ersättning av allmänna medel för försvararkostnaden i hovrätten med sextiofemtusentrehundraåttiotvå (65.382) kr.

För försvaret av I.M-D. i Högsta domstolen tillerkänns N.U. ersättning av allmänna medel med trettioåttatusenfyrhundraåttiofyra (38.484) kr, varav 28.944 kr för arbete, 6.660 kr för tidspillan och 2.880 kr för utlägg.

För försvaret av K.Z. i Högsta domstolen tillerkänns E.F. ersättning av allmänna medel med trettioniotusensexhundrasjuttio (39.670) kr, varav 30.150 kr för arbete, 2.220 kr för tidspillan och 7.300 kr för utlägg.

Staten skall svara för försvararkostnaderna i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att I.M-D. döms till ett längre fängelsestraff.

I.M-D. har yrkat att åtalet mot honom ogillas.

K.Z. har yrkat att åtalet mot henne ogillas och att hon tillerkänns ersättning av allmänna medel för försvararkostnad i hovrätten med där yrkat belopp.

Parterna har bestritt motparts ändringsyrkande.

Riksåklagaren har justerat gärningsbeskrivningen såvitt avser åtalet mot I.M-D. enligt såväl huvudyrkandet som alternativyrkandet på så sätt att det tillagts att brottet vållande till annans död är grovt därför att gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag.

DOMSKÄL

I Högsta domstolen har I.M-D., K.Z., Wolfgang Geibe, Göran Sköld och Johan Nathorst Westfelt hörts på nytt. Dessutom har på begäran av K. Z. legitimerade läkaren, specialisten i barnkirurgi och allmänkirurgi Henrik Hedlund hörts som sakkunnig.

Av utredningen framgår att den knappt treårige pojken M. infördes död till sjukhus vid 03-tiden den 27 februari 2002 med färska frakturer på fem av de högra revbenen och på ett av de vänstra revbenen, fraktur på blygdbenet, viss isärsprängning mellan vänstra tarmbenet och korsbenet, hål på tjocktarmen samt blödningar i leverns vänstra lob, kring vänster njure och i mellangärdet. Enligt obduktionsrapporten var dödsorsaken bukhinneinflammation till följd av skadan på tjocktarmen.

S-L.N.s uppgifter ger vid handen att M. när han vid 15.30-tiden den 26 februari hämtades av I.M-D. hos henne inte visade några tecken på att vara sjuk eller skadad. I.M-D. har också berättat att pojken då verkade frisk samt att han bitvis gick

själv och även kastade snöboll på hemvägen. Det kan uteslutas att skadorna, som enligt de sakkunnigas uppgifter måste ha varit mycket smärtsamma, förelåg vid den tidpunkten. I stället måste dras slutsatsen att M. skadades senare då han vistades i hemmet, först tillsammans med I.M-D. och från ca kl. 16.40 även med K.Z. Skadorna är sådana att han måste ha utsatts för någon våldshandling och inte för någon olyckshändelse.

K.Z. har uppgett att M. grät när hon kom hem och att I.M-D. var högljudd och irriterad på pojken och även hårdhänt mot honom. Dessa uppgifter stöds åtminstone delvis av I. M-D.s egen berättelse och får godtas. K.Z. har vidare berättat att M. kräktes ett par gånger under kvällen och visade tecken på att vara sjuk samt att han vid något tillfälle tog sig för magen och yttrade ”pappa slå”. I övrigt har ingen av dem sagt sig ha märkt något som kan förklara uppkomsten av M.s skador.

Wolfgang Geibe har i Högsta domstolen uppgett bl.a. följande. Vid hjärtmassage kan det uppstå revbensfrakturer. Det är emellertid väldigt ovanligt när det gäller barn eftersom deras revben är mycket elastiska. I detta fall är det helt osannolikt att revbensfrakturerna är en följd av hjärtmassage i samband med transporten till sjukhuset eftersom det fanns blödningar kring frakturerna. Blödningar kan uppstå endast medan personen är vid liv eller strax efter dödsfallet. När hjärtmassagen gjordes på M. hade han enligt vad som framkommit varit död så länge att likstelhet börjat inträda. – Våldet framifrån mot bäckenet måste ha varit understött, d.v.s. kroppen har vilat mot ett hårt underlag. Bukskadorna har haft en utbredning av ca 30 cm. Om de skadorna har uppkommit genom en enda våldshandling kan de ha orsakats av en fot. Därtill måste våld ha riktats mot revbenen dels mot höger sida, dels mot vänster sida.

Såväl Wolfgang Geibe som Göran Sköld har sammanfattningsvis uttalat att M. utsatts för kraftigt trubbigt våld mot olika delar av kroppen.

Genom de sakkunnigas uppgifter får det anses utrett att såväl bukskadorna som revbensskadorna orsakats av våldshandlingarna. Det får med hänsyn till utredningen anses vara styrkt att det är I.M-D. som utövat våldet när han och M. var ensamma i hemmet. Våldet är av den arten att det måste ha utövats avsiktligt. I.M-D. skall således dömas för att uppsåtligt genom kraftiga våldshandlingar ha förorsakat M. de skador som ledde till hans död. Såsom tingsrätten och hovrätten funnit skall I.M-D. dömas för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott.

För de brott I.M-D. gjort sig skyldig till skall han ådömas ett fängelsestraff.

Straffets längd skall enligt 29 kap. 1 § brottsbalken bestämmas med utgångspunkt i brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet skall särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft.

Såsom framgår av sakkunnigutredningen har M. utsatts för omfattande och kraftigt våld mot vitala delar av kroppen vilket lett till svåra skador och, efter några timmar, till hans död. Att M.s död skulle omfattas av I.M-D.s uppsåt har inte påståtts. Det måste emellertid ha stått klart för I.M-D. att våld av denna omfattning skulle kunna medföra synnerligen allvarliga skador på M. Denna omständighet framstår som starkt försvårande vid bedömning av straffvärdet.

Några särskilda avsikter eller motiv bakom I.M-D.s handlande har inte framkommit. Övergreppet förefaller snarast vara resultatet av ett vredesutbrott orsakat av en händelse av alldagligt slag.

En särskilt försvårande omständighet är att våldet riktat sig mot ett litet och skyddslöst barn och har utövats i hemmet av en av de personer som skulle stå för barnets trygghet (jfr 29 kap. 2 § 3 brottsbalken).

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2000 s. 612 uttalat sig om straffmätningen i mål om grov misshandel av barn. I det fallet hade en fyraårig flicka utsatts för våld mot buken som gett upphov till att tolvfingertarmen slitits av. Flickan överlevde och blev helt återställd. Påföljden för brottet bestämdes till fängelse tre år. Den domen får anses ha inneburit att Högsta domstolen anlade en strängare syn på påföljd för misshandelsbrott riktade mot små barn än som tidigare hade varit fallet (jfr t.ex. NJA 1992 s. 85).

I det fall som Högsta domstolen nu har att bedöma har det utövade våldet varit mera omfattande än i 2000 års fall. Därtill kommer att I.M-D. skall dömas även för grovt vållande till annans död på grund av misshandeln. Vad som förekommit från I.M-D.s sida efter misshandeln omfattas inte av den aktuella gärningsbeskrivningen och saknar i princip betydelse för straffvärdet (Ulf Berg m.fl., Brottsbalken s. 29:20). Mot bakgrund av det anförda framstår hovrättens straffmätning som väl avvägd. Hovrättens domslut skall alltså fastställas såvitt gäller I.M-D.

I åtalet mot K.Z. har Riksåklagaren gjort gällande att K.Z. blivit varse att M. grovt misshandlats och tillfogats allvarliga skador samt att hon vållat M.s död genom att inte se till att han kommit under adekvat vård.

K.Z. har invänt att hon inte insett att M. misshandlats utan trodde att han drabbats av maginfluensa eftersom han hade feber och kräkningar.

Johan Nathorst Westfelt har vid förhöret i Högsta domstolen uppgett att ett barn med sådana skador som konstaterats på M. har mycket ont, mår illa, undviker att

röra sig, andas ytligt och har spänd, öm buk. Barnet kan inte lyftas under armarna eller stå upp.

Henrik Hedlund har uppgett bl.a. följande. Det kan vara svårt att konstatera att ett barn har bukhinneinflammation. Även på sjukhus görs felbedömningar av sådana tillstånd. Det går att förstå på barnet att något gör ont men inte var det onda sitter. Ett barn med M.s skador undviker att gråta och att röra sig eftersom det då gör mera ont. Det har förmodligen gått att bära M. eftersom ett mycket sjukt barn inte protesterar särskilt våldsamt.

K.Z. måste när hon kom hem ha blivit medveten om att I.M-D. varit hårdhänt mot M. och hon måste senare på grund av vad M. själv uttalade ha förstått att han fått ta emot slag. Ett tecken på detta är telefonsamtalet till dagmamman då K.Z. uppgav att I.M-D. i fortsättningen inte skulle få hämta M. Härav kan emellertid inte dras slutsatsen att hon blivit varse att M. misshandlats grovt och tillfogats allvarliga skador. Med hänsyn till vad Henrik Hedlund uppgivit kan det för övrigt inte anses att K.Z. av de symptom M. uppvisade under kvällen bort dra slutsatsen att M. svävade i livsfara. Åtalet mot K.Z. kan därför inte bifallas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Svensson, Regner, Pripp (skiljaktig), Håstad och Ella Nyström (referent)

Föredragande revisionssekreterare: Wollmén

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till
PROTOKOLL
2003-04-08--09

Mål nr
B 991-03

Justitierådet Pripp är skiljaktig och anför:

Åtalet mot I.M-D.

Lika med majoriteten finner jag att det med hänsyn till utredningen får anses vara styrkt att I.M-D. avsiktligt utövade det i åtalet angivna våldet. Detta orsakade de påtalade skadorna – en fraktur på blygdbenet och perforation av tjocktarmen samt frakturer på sex revben – och var av mycket allvarlig karaktär. Redan ett våld av detta slag är att bedöma som grov misshandel. För I. måste det ha stått klart att de skador som han tillfogade M. var livshotande. De kom också att slutligen vålla M.s död. För detta vållande är I. ansvarig. Brottet är att anse som grovt. Någon annan påföljd än fängelse kan inte komma i fråga.

Utredningen i målet ger inte besked om vad som kom att utlösa våldsangreppen mot M. Även om I.M-D., som han själv uppgett, varit irriterad på pojken är inte detta någon förmildrande omständighet. Inte heller övrigt har det kommit fram några sådana omständigheter som skall beaktas i mildrande riktning vid bedömningen av brottens straffvärde.

Det får anses stå utom allt tvivel att I.M-D. måste ha insett att det våld som han utövade mot M. skulle orsaka denne mycket svåra smärtor och föranleda synnerli-

gen allvarliga skador. Till följd av våldet utvecklade M. en bukhinneinflammation. De knäckta revbenen gjorde att M. fick mycket ont när han andades, något som kan ha gjort att han andades med korta andetag. Svårigheten att andas bidrog enligt Göran Sköld till ett sämre läge för M. när bukhinneinflammationen utvecklades. Enligt vad Johan Nathorst Westfelt uppgett innebar frakturen på blygdbenet att M. inte kunde gå och inte heller röra sig obehindrat. Tillståndet för M. måste enligt Nathorst Westfelt ha varit utomordentligt smärtsamt. Sammantaget talar enligt honom skadorna i buken, svårigheten att andas och blödningarna i njure och lever för ett snabbt förlopp. Att bli lyft måste för M. ha inneburit en stor smärta. Enligt Henrik Hedlund är det dock inte säkert att M. gråtit, eftersom gråten framkallar ytterligare smärta. M. kan ha gett uttryck för smärtan på annat sätt.

Den misshandel som I.M-D. utövade föranledde inte M.s omedelbara död. Även om I. inte under själva misshandeln avsett att hans angrepp på M. skulle leda till pojkens död måste han senare mot bakgrund av vad som nyss antecknats under kvällen ha uppfattat att M.s tillstånd blev kraftigt försämrat och satt detta i samband med den misshandel han utsatt M. för. Som också Riksåklagaren framhållit får det anses särskilt försvårande att inte I. under de förhållanden som rådde på kvällen agerade för att M. kom under vård. Med det våld I. utövade mot pojken och vad som därefter förekom tog I. medvetet en risk av allvarligt slag.

Som ytterligare försvårande omständighet måste beaktas att I.M-D. vid misshandeln utnyttjade den ännu inte tre år fyllda M.s skyddslösa ställning och särskilda svårigheter att värja sig. Det saknas anledning utgå ifrån annat än att misshandeln i sin helhet utövades i lägenheten medan M. var ensam med I. Med sitt handlande missbrukade I. också det särskilda förtroende som K.Z. visat honom genom att anförtro M. i hans vård.

Sammantaget får vid bedömningen av straffvärdet omständigheterna anses ha varit i så hög grad försvårande att det gått klart utöver vad som redan är beaktat inom ramen för gradindelningen av brotten.

Som Högsta domstolen uttalat i NJA 2000 s. 612 är det vid gradindelade brott vanligt att strafftidens längd i de flesta fall ligger relativt nära straffminimum medan den övre delen av straffskala utnyttjas mera sällan. Denna praxis hänger samman med att den övre delen av straffskalan normalt inte är avsedd för mer ordinär brottslighet av det aktuella slaget utan för exceptionella fall som i praktiken inträffar mer sällan. I detta fall har hovrätten bestämt straffet till fem år. Detta är klart över minimistraffet för enbart grov misshandel och klart över den straffnivå som grov misshandel i allmänhet brukar föranleda (år 1997 var den genomsnittliga fängelse tiden för grov misshandel inte fullt 1,5 år). Fem års fängelse överstiger också det frihetsstraff som dömdes ut i NJA 2000 s. 612. I det fallet hade en fyra-årig flicka i hemmet utsatts för våld mot buken av moderns sambo. Våldet hade gett upphov till bl.a. att flickans tolvfingertarm slitits av. Flickan, som genom sambons försorg kom under läkarvård i tid, överlevde och blev helt återställd. Sambon dömdes till fängelse i tre år.

I det fall som Högsta domstolen nu har att bedöma har det utövade våldet och tillfogade skadorna varit mer omfattande än i 2000 års fall. Skadorna talar för uppsåtliga, upprepade våldsangrepp som måste antas ha satt M. ur stånd att över huvud taget röra sig utan mycket starka smärtor. M. kom som redan sagts heller inte under läkarvård.

Visserligen är inte annat visat än att I.M-D.s uppsåt omfattat endast att tillfoga M. skada, men den råa misshandeln kom att följas av pojkens död. I. är ansvarig för den oaktsamhet som ledde till dödsfallet. Straffvärdet är högt.

Vid en samlad bedömning måste de omständigheterna som ledde till M.s död anses så försvårande att det enligt min mening finns skäl att ådöma I.M-D. ett längre frihetsstraff än det hovrätten utmätt. Jag anser att påföljden bör bestämmas till sex års fängelse.

Åtalet mot K.Z.

När det gäller K.Z.s ansvar ger utredningen i målet vid handen att hon vid hemkomsten redan vid inträdet i trapphuset hörde I.M-D. skrika mycket högt och M. gråta från lägenheten som låg en trappa upp. När hon kom in i lägenheten såg hon I. stå i badrummet med ett hårt grepp om M.s nacke i färd med att böja ned honom uppenbarligen för att spola av honom i badkaret. Utredningen ger inte belägg för att K. sett M. misshandlas, men hon blev vid ankomsten medveten om att I. var hårdhänt mot M. Hon måste också på grund av vad M. själv uttalade under kvällen ha förstått att han blivit slagen av I. Vad som nu sagts kan ses som en förklaring till att hon samma kväll ringde dagmamman och sade att I. i fortsättningen inte skulle få hämta M.

Av vad som nu sagts kan dock inte den slutsatsen säkert dras att K.Z. måste ha satt M.s alltmer försämrade tillstånd under kvällen i samband med att han hade misshandlats och detta på ett så allvarligt sätt att hans liv var i fara. Vad som upplysts om de symptom som normalt följer av de skador M. hade talar med övertygande styrka för att K.Z. måste ha insett att pojken var allvarligt sjuk. Som Henrik Hedlund uppgett i sitt vittnesmål är det dock många gånger svårt att bedöma orsaken till att ett barn mår riktigt dåligt. Det förekommer enligt honom att man även på sjukhusen har svårt att inledningsvis rätt diagnosticera barn med smärtor i buk/magtrakten. För att K. kan ha tagit miste i fråga om orsaken till M.s tillstånd talar det förhållandet att hon på morgonen efter M.s död i upprivet tillstånd ankla-

gade dagmamman för att M. skulle ha fått något olämpligt i sig under vistelsen dagen innan hos henne.

Sammantaget ger inte utredningen i målet tillräckligt stöd för påståendet att K.Z. insett att M. misshandlats så att hans liv var i fara och att hon genom oaktsamhet vållat M.s död. Lika med majoriteten anser därför också jag att åtalet mot henne skall ogillas och att hon skall befrias från skyldigheten att betala avgift till brottsofferfonden.

Övriga frågor

I övriga frågor i målet är jag ense med majoriteten.